

**ХРОНОПЛОЩИНА ВЕЛИКОЇ ЕПІКИ
ПАНАСА МИРНОГО: СПЕЦИФІКА ОПРИЯВНЕННЯ**

Т. С. Матвєєва, д-р філол. наук, професор
ORCID iD: <https://orcid.org//0000-0001-9178-1743>

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61122, Україна
E-mail: t.matvieieva@karazin.ua*

Об'єктом дослідження в статті є особливості оприявлення часового складника художньої моделі світу, сконструйованої великою епікою Панаса Мирного: соціально-побутовими романними ескізами «Рід», «Родина Бородайв», «Як ведеться, так і живеться», соціально-психологічними романами «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (написаний у співавторстві з І. Біликом), «Повія». Відповідно, предмет студії – специфіка взаємодії минулого, теперішнього, майбутнього часу (мозаїчність сюжету, лінійність/дискретність, розтягування/ущільнення часу; абсолютизація нищення перспективи самореалізації для людини в соціально структурованому суспільстві). Окремий аспект вивчення – ретроспекції – фольклорно-етнографічні й соціально-побутові, їхня роль у показі етапів характерного дорослішання чи мізернення за допомогою прийому або послідовного викладу, або «один день і ціле життя» як віддзеркалення зламних моментів життєпису. Також ідеться про відмінності відтворення часу в творах різної естетики світобачення: готичної, романтичної, реалістичної – від часових контрастів до абсолюту особистісної нівеляції. Виділено наскрізний образ-символ часу – «безчасся», що пов'язано зі зверненням митців до зображення соціальних конфліктів і психологічних деформацій персонажів-маргіналів. Основний прийом уведення такого образу в смислову тканину тексту – градація, яка, своєю чергою, часто обігрується як оксюморон. Це уможливило для митця панорамне зображення дійсності та людини в ній, показ процесу духовного вивіщення чи деформації (частіше) в умовах посиленої контрверзи з об'єктивними обставинами й власним внутрішнім світом.

Теоретична значущість і новизна роботи об'єктивуються способом розгляду художнього матеріалу: індуктивно-дедуктивним в осягненні одного з ключових елементів моделі світу – антропологічного часу.

Перспектива такого вивчення великої епіки (як і будь-якого іншого жанру) окремого митця й особливостей її розвитку в літературному процесі загалом убачається в можливості поглибити й об'єктивувати уявлення про змодельований світ як цілість.

Ключові слова: Панас Мирний, роман, модель світу, час.
DOI: 10.21272/ Ftrk.2018.10(1)-17

«Реальний час визначає співіснування й зміну етапів реального існування об'єктів і процесів» [1, с. 11], натомість «художній час є ідеальним та ілюзорним», оскільки «властивий не реальному світу й не самим творам мистецтва як елементам реальності, а тим образним моделям дійсності, які створюються у витворах мистецтва», відтак «характеризуючи створений... світ образів, час і сам стає образним» [2, с. 30, 31]. У художній моделі світу час оприявнюється специфічно, відповідно до його авторської інтерпретації, набуває неможливих для реального лінійного часу ознак: дискретності, оберненості, ущільненості, розтягнутості, стає «часом уяви, свідомості, так званим суб'єктивним часом» [3, с. 14].

Наші попередники (О. Білецький, В. Власенко, Т. Гундорова, І. Денисюк, Н. Крутікова, В. Панченко, М. Пивоваров, А. Погрібний, М. Сиваченко, М. Ткачук, В. Черкаський, інші) вже висловлювалися щодо специфіки часової організації окремих творів українських романістів другої половини ХІХ ст., вказуючи на прикметні елементи часового розгортання сюжетних схем, роль ретроспекцій у характеротворенні, дискретність тощо. Однак ці судження переважно були

© Матвєєва Т. С., 2018

принагідними, спеціально ж ні творчість певного романіста, ні романний масив означеного періоду в такому ракурсі не розглядалися, що й визначило **актуальність** пропонованої студії. Виходячи з того, що обсяг публікації обмежений, ми виокремимо велику епіку лише Панаса Мирного, сформулювавши **мету** статті як аналіз особливостей хроноплощини його романних утворень і власне романів з огляду на авторську візію світу.

Об'єкт спостережень – часові зрізи, прийоми їхнього моделювання в зв'язку з проблемно-тематичними комплексами, поетикою характеротворення. На наш погляд, аналіз саме часових полів уможливить найбільш об'єктивне відстеження динаміки, етапів змін «я» людини в процесі взаємодії й впливу на неї зовнішніх і внутрішніх чинників. **Матеріалом** для наших спостережень слугуватимуть як маловивчені незавершені твори – романні ескізи «Рід», «Родина Бородаїв», «Як ведеться, так і живеться», – так і «хрестоматійні» романи митця: «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (написаний у співавторстві з І. Біликом), «Повія». Такий цілісний підхід, переконані, забезпечить вірогідні висновки й щодо специфіки хронозв'язку подій і доль – **предмету** розвідки – і в подальших спостереженнях за іншими складниками моделі світу – найперше просторовим, також антропоцентрично скерованим. У цьому ми вбачаємо й, до певної міри, **новизну** запропонованого ракурсу дослідження художніх здобутків Панаса Мирного-романіста.

Звернімося до текстів. На наше переконання, часова сфера своєрідно представлена в романтичних романних ескізах, написаних у 1870-х роках. У цих творах саме екскурси вибудовують мозаїчний сюжет: у центрі – доля наймолодшого покоління роду, а довкола примхливе плетиво з подій, учинків, думок, що вже відійшли, відбулися, забулися чи ще відбуватимуться, змінюючи перспективу. Такий прийом – екскурсивність – забезпечує, з одного боку, часову тяглість, безперервність, а з другого, не абсолютизує її, оскільки художня реальність – лише вірогідне віддзеркалення матеріального світу, відтак його авторська модель є експериментальною конструкцією, в якій причинно-наслідкові зв'язки можуть деформуватися.

Об'ємні, масштабні ретроспекції захоплюють час до ста років, уможливаючи докладний авторський опис становлення родин, відповідно, Голубів, Бородаїв, Йосипенків через їхнє включення в історичний час, глибоке осягнення чинників соціальних змін. Самі ретроспекції виразно поділяються на фольклорно-етнографічні й соціально-побутові, причому перші витримані в романтичній естетиці, іноді з елементами готики, а другі є реалістичним описом суспільних трансформацій від феодального до капіталістичного укладу. Ці спостереження над конкретикою художньої реалізації авторського задуму підтверджують загальну тенденцію щодо структурування змодельованого світу: минуле завжди (чи переважно) сприймається як «кращий» час, натомість теперішнє – в широкому градаційному діапазоні (однак здебільшого негативно): від несприятливого до «пропащого». Це зумовлюється властивостями психіки: відсіювати негатив задля убезпечення від його впливу як нівелюючого чинника в характеротворенні.

Так, у «Родині Бородаїв» фольклорно-етнографічні ретроспекції пов'язані з легендою про маєток ляхів Дзивульських – Замчище, розказану столітнім козаком Карпом Бородаєм. У розповіді є всі атрибути романтики: контрасти давнини й теперішнього («тепер тут пустиня, яр... а тоді ліс був густий, як щітка»; колись і «річечка» була з «з чистою, як скло, водою», а тепер «гнилий проточок» [4, с. 306]), моральні антиномії («старі люди якось краще вмiли зберігати свою силу... не нікчемніли в розкошах, як тепер» [4, с. 306]), казкові елементи: повір'я про лікувальну силу річкової води («нап'єшся і чуєш, що здоровіш» [4, с. 306]).

У «Як ведеться, так і живеться» це розповідь про маєток князя Рагієва, що нагадує «чорний роман» описами руїни замку, нічної негоди, нечистої сили, скарбу, продажу душі дияволу в обмін на матеріальні блага.

Саме ця поетика світобачення з властивими їй протиставленнями, бінарними опозиціями (*сакральне/профанне, тілесне/духовне*) якнайскрапіше відбила дзеркальний універсум, в якому добро твориться за посередництвом зла. Звідси й увага до паралельного часу, який у поєднанні з фігурою антитези дозволив письменникові рельєфно окреслити основні грані характерів головних персонажів, створити динамічну модель світу. Такий прийом у другій половині XIX ст. вже використовували П. Куліш (повість «Огняний змії» (1841), романи «Михайло Чарнышенко, или Малороссия восемьдесят лет назад» (1843), «Алексей Одноногий» (1852)), О. Стороженко (повість «Марко Проклятий», окремі розділи якої друкувалися в 1870 році), М. Устиянович (роман «Страсний четвер» (1852)), І. Франко (роман «Петрії і Довбушуки» (1875—1876)).

Соціально-побутовою ретроспекцією в «Родині Бородаїв» є мозаїчний виклад історії родин пана Дзивульського й козака Прокопа Вернигори, які (історії. – Т.М.), переплітаючись, обертаються парадоксом історичного часу: нащадок Дзивульських, викрадений Вернигорою, перетворився на гайдамаку Найдю, який через роки вбив, не знаючи, кого позбавляє життя, батька й матір. Час ніби зупинила ненависть, нетерпимість, бо людині важко перервати ланцюг смертей через фальшивий стереотип: оточуючі не розуміють, чому вбитий не був відомщений, натомість ніщість «виправдає» непоправне й «збереже» від звинувачень у слабкості характеру.

У творі «Як ведеться, так і живеться» соціально-побутові ретроспекції є викладом життєпису трьох поколінь жінок. Біографії Оришки, Параски Панас Мирний виписав за традиційною схемою «вивищення» в соціальній вертикалі за допомогою продажу тіла; проте, розгортаючи в часі долю Парасчиної доньки Галі, показав за допомогою прийому оберненого хронотопу, дзеркальної мотивації поведінкової моделі як перероджується ество під впливом перспективи матеріального зиску. Письменник детально не описує метаморфози характеру (твір не завершено), а тільки констатує їхні наслідки, однак привертає увагу нетрадиційне вирішення внутрішнього конфлікту на користь зла: Галя не жертва, оскільки свідомо зробила вибір і не шкодує про це.

В ескізі «Рід» представлено часові площини минулого (батьків) і теперішнього (дітей), проте також без перспективи закріплення в майбутньому, бо нащадок «природної людини» обірвав зв'язки з батьківською землею. Хоча цей твір, як і попередній, є незавершеним, але логіка показу характеру головного персонажа зрозуміла: Кирило – відбиття деформованого викривленими уявленнями про моральні цінності світу, в якому час утратив лінеарність, ставши колоподібним.

Однак якими б не були ретроспекції за естетикою світобачення, їх об'єднує мета використання: обернувши центрального персонажа в минуле (здебільшого за допомогою проекції на модель життя предків), письменник прогнозує часову перспективу – її розірваність або цілість. Пишучи про дзеркальний універсум, ми маємо на увазі саме цю здатність часу закріплювати в свідомості множинність власного проживання через вибір на користь вічного або минушого. В аналізованих романних ескізах це переважно елементи фантастики, у власне романах – сфера підсвідомості (насамперед онейрос).

Загалом у цих творах лінеарний теперішній час завжди розмикається в час минулий, оскільки письменник, інтерпретуючи життєві перипетії не тільки головних, але й другорядних, навіть фонових персонажів, ієрархізуючи їх у часі більш розлогими чи локальними ретроспекціями, вдається до пояснень причинно-наслідкового ланцюга – мотиваційної сфери поведінкової моделі – у їхньому теперішньому (перцептивному) часі. Відтак об'єктивується зв'язок часових площин твору, хоча ще під «егідою» авторського, а не персонажного часу.

Проте з посиленням тенденції до гомоцентризації в українському романному жанрі другої половини XIX ст. відбулися докорінні трансформації: власне романи Панаса Мирного – об'єкт нашого дослідження – засвідчили це. Насамперед ідеться про накопичення митцями досвіду відтворювати внутрішнє життя людини, що не

могло не вплинути й на специфіку оприявлення часу. Зокрема в «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (1875; написаний у співавторстві з І. Біликом) хоча й укотре використано прийом часової мозаїки, що уможливило експерименти з сюжетно-композиційною будовою, способами зображення етапів становлення головного персонажа, однак з іншою метою: цілісно виписуючи цей образ, письменники відмовилися від його послідовного розкриття в часі, що дозволило пояснити дії дорослої людини за допомогою показу формування світосприйняття дитини.

Тут ретроспекції вже власне романні, оскільки маємо з огляду на наявність всіх змістотвірних і формотвірних елементів викінчений твір. Тому йдеться про інакшу дискретність: не вибірково розірвану, а в парадоксальний спосіб з'єднану з окремих моментів тяглість. Письменники виділяють пуантні епізоди з подієвого ланцюга й або безпосередньо проєктують їх на долю головного персонажа, або опосередковано паралелізують із нею. Саме цьому підпорядковані ретроспекції, якими насичені перші три частини роману. Усі вони надрозлогі хронологічно, об'ємні, бо складаються з багатьох подій, у них описується значна кількість людей, а в окремих випадках екскурси в минуле перетворюються на вставні конструкції (практично романи в романі): життєписи родин Гудзів, Польських, історія села Піски.

Перший екскурс з'являється в розділі «Двужон» і переносить дію в часи «літ за двадцять до кріпацької волі». Заглиблюючись у минуле батьків, автори мотивують незвичайне поєднання якостей у естві Чіпки: авантюризм, непередбачуваність дій і вчинків батька й вічна печаль обійденої долею матері. Вони обидва, попри позірну несхожість психоемоційної сфери, темпераментів, однаково деформовані соціально структурованим середовищем, маргінальністю, відтак укотре йдеться про парадоксальну дзеркальність відбиття однаковості, що найповніше втілюється в трагічному фіналі обох.

Ще більше віддаленим у часі поясненням неоднозначності характеру головного персонажа є біографії людей, які будуть пов'язані з Чіпкою через багато поколінь. Це своєрідне генетичне дерево матеріалізує причинно-наслідковий зв'язок часів, зокрема специфіку суспільного буття України, починаючи від знищення 1775 року Запорозької Січі, а ще екскурси в минуле, пов'язані з Чіпчиним товариством: Лушнею, Матнею, Пацюком, які разом утворюють образ-символ панського двору – аморального протиставлення селу (хоча це аж ніяк не свідчить про ідеалізацію письменниками села – уособлення патріархальності, марновірства, що підтвердили й твори інакшої жанрової приналежності, написані в різний час: оповідання повістєвого характеру «Лихий попутав» (1872), повісті «Голодна воля» (середина 1880-х років), «Лихо давнє й сьогочасне» (1897), роман «Повія» (1883—1919)). Уважаємо, що такі часові експерименти дозволили Панасу Мирному та І. Білику переконаливо художньо вмотивувати єдність минулого, теперішнього й майбутнього, щоправда, залишивши її вивершення в невизначеній перспективі через продуковане самою людиною безчасся (характерно знівельована вона перестає бути креативною – внутрішньо, психоемоційно, й зовнішньо – стає нетолерантною, нетерпимою, злою). Звідси – важливість показу того, що в сув'язі часів кожна площина може одномоментно прочитуватися як передісторія, власне історія й постподієвість, що особливо помітно в третій частині роману: негативний досвід теперішнього (втрата землі) обернув персонажа назад у дитинство байстрюка; спроба повернути землю викликала роздуми про аморальність людей, фактично перекреслила теперішнє й відібрала майбутнє. Адже розчарування було занадто сильним, біль зради – нестерпним. У романі це епізоди спілкування зі «служителями Феміди» – Порохом і Чижиком, із «другом» Грицьком; невдалі спроби, працюючи в земстві, домогтися справедливості для тих, хто займає найнижчі щаблі в соціальній ієрархії, а разом узяте – обертання по колу в безвиході існування в класово структурованому суспільстві.

Проте об'єктивні обставини – лише один із чинників формування людини, головне ж – її здатність до самоаналізу та відповідальність за обрання життєвих

пріоритетів. На таке витлумачення спогадів – контрастів головного персонажа – налаштує назва твору – цитата з біблійної Книги Іова – порівняно з цензурною – «Пропаша сила»: для Чіпки така трансформація залишилася нездійсненою. Найбільш промовистими є спогади (в романі вони трансформують минуле в теперішнє, адже нарощують напругу взаємин із оточуючими, самовідчуття незапитаності, відсутності майбутнього), пов'язані з голодним дитинством «чортеняти» (епізод із Божим ликом, якому Чіпка виколов очі), смертю бабусі – рятівницею від розпачу, животінням діда Уласа – покинутого людьми правдолюба. Як наслідок – рішення домогтися добра злом – і кульмінація – розуміння неможливості це зробити, що прийшло в своєрідному часовому помежів'ї – уві сні – коли Чіпка карався вогнем. Реальна розв'язка – в безперспективному для персонажа теперішньому, бо його дорога – на каторгу, яка не позбавить від духовних пут.

Безчассям завершується й наступний роман – «Повія» (1883-1919). На нашу думку, крім аналізованої літературознавцями ретроспекції життя Проценка – призвідця «слизького шляху» Христі; крім указівки на дискретність часової канви, адже між третьою й четвертою частинами роману пройшло п'ять років, за які сільська батькова й материна дитина перетворилася на «арф'янку» Наташку, варто звернути увагу на першу ретроспекцію, пов'язану з долею матері головної героїні. Екскурс виконано як поєднання психічної реакції на прожиті роки, коли смерть уявляється вибавленням від мук, надією на спокій, і подієвого викладу біографії як калейдоскопу віх, кожна з яких позначає чергову сходинку до соціального «дна». Час ніби «спресовується» навколо Пріськи, «вичавлює» з себе всіх, хто був для неї дорогим, і врешті обертається смертю в розпачі й безнадії через неможливість повірити, що доньку звинувачено у вбивстві. Так час матері ліг на дівчину тягарем несвободи, навіть іще поважчавши: Пріська хоча би вмерла у власній хаті, натомість Христі домівка вже не належала. Її час «замерз», зупинився в смерті, як і час Чіпки Варениченка не розімкнувся у вічність (і не має значення, що Чіпка залишився жити, бо каторга, як було нами зазначено, – не місце для віднаходження втраченого часу).

Опосередкованою мотивацією позачасовості персонажів є, вважаємо, їхнє безбачченківство, а отже – незакоріненість у світі. Тому промовистим є заголовок «Повія», глибинний смисл якого вказує на самотність людини в світі людей, адже в народі повіями називали не тільки жінок легкої поведінки, а й узагалі будь-кого, хто без пристановища «віється» світом, ніде не знаходячи притулку й захисту. Таким був Чіпчин батько, подібна доля чекає й на нього – каторжника; незапитаною залишилася й Христя – відірваний листок свого роду (звідси й назва однією з частин роману – «По всіх усюдах»). Фактично йдеться про «коло вічності», що «вбирає в себе минуле й майбутнє, те, що відбулося, й те, що має відбутися, оскільки майбутнє, коли воно стане минулим, підкориться тій же необхідності, що й давно минуле, з яким воно пов'язане законом вихідної причинності; не будучи повним аналогом минулого, майбутнє є його відносним аналогом; і в минулому, і в майбутньому час буде формою руху світу» [5, с. 62].

Здійснені спостереження дозволяють зробити наступні **висновки** щодо особливостей художнього оприявнення часу в романних ескізах і власне романах Панаса Мирного. Насамперед ідеться про суттєві зрушення такого втілення, вмотивовані хронологією змін у жанровій системі романних форм: від побутових (навіть зі значним фольклорно-етнографічним елементом), соціально-побутових, власне соціальних до психологічних. У творах із меншою вагою інтроспективності домінує авторська інтерпретаційна сфера, представлена фольклорно-етнографічними *й/чи* соціально-побутовими ретроспекціями («Рід», «Родина Бородаїв», «Як ведеться, так і живеться»). Тут сам письменник «тримає» виклад, веде читача від одного конфліктного вузла до другого, пришвидшуючи або уповільнюючи темп руху. Минулий час асоціюється з етапами дорослішання головного персонажа; теперішній час переважно ілюструє його (й найближчого оточення, хоча це трапляється рідше) поведінкову модель; майбутній час невикінчений, він зазвичай перетікає

в теперішній, стає минулим, що зумовлено особливостями побутово *чи/і* соціально скерованого роману: незмінність у повторенні одних і тих же подій, явищ, ситуацій. Відтак висловимо припущення, що зокрема й цим зумовлюється незавершеність названих творів.

У романах із посилюваним психологічним складником час утрачає ознаки лінеарності, оскільки редукується роль автора: в одному епізоді можуть перетинатися всі часові площини, що є неможливим для творів, у яких переважає коментар митця. Своєрідним синонімом безчасся, характерним для творів цих жанрових форм, стало «замерзання» часу: він «зник» зі смертю головного персонажа й загрожує зникнути разом із останньою людиною на Землі (маємо на увазі роман «Повія»: Христя замерзла біля колись свого будинку – і її передсмертний сон – застереження від гріха. Так само витлумачуємо й фінал «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»): хрест над Ромоданівським шляхом як нагадування про неминучу відповідальність перед Творцем за скоєне зло). Отже, час у художній моделі романного світу є одним із визначальних для неї факторів, бо часові феномени маркують смислотвірні доміанти: ідею, пафос, проблематику, характери.

Загалом суть темпоральних феноменів, зокрема й української романістики другої половини ХІХ ст., можна виразити словами Г. В. Ф. Гегеля: «Час постає як доля й необхідність духу, що не завершений всередині себе, як необхідність збагатити долю, яку самосвідомість має в свідомості, привести в рух безпосередність того, що в собі» (переклад наш. – Т.М.) [6, с. 429].

Такий напрям дослідження й творчості окремого письменника, й великої епіки загалом нам видається **перспективним** із огляду на можливість вибудувати цілісну систему прийомів вивчення художнього світу, змодельованого в триєдності часу, простору, антропоцентру, надто з огляду на широкий естетичний спектр, діапазон жанрових форм роману (так само як і інших жанрів) у будь-якому часовому зрізі національної та світової літератури.

ХРОНОСФЕРА БОЛЬШОЙ ЭПИКИ ПАНАСА МИРНОГО: ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ

*Т. С. Матвеева, д-р филол. наук, профессор
Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина,
пл. Свободы, 4, Харьков, 61122, Украина
E-mail: t.matvieieva@karazin.ua*

Объект исследования в статье – особенности проявления временной составляющей художественной модели мира, сконструированной большой эпикой Панаса Мирного: социально-бытовыми романными эскизами «Род», «Семья Бородаев», «Как ведется, так и живет», социально-психологическими романами «Ревут ли воли, если ясла полны?» (в соавторстве с И. Билыком), «Повия». Соответственно, предмет студии – специфика взаимодействия прошедшего, настоящего и будущего времени (мозаичность сюжета, линейность/дискретность, растягивание/сжимание времени; абсолютизация уничтожения перспективы самореализации для человека в социально структурированном обществе). Отдельный аспект изучения – ретроспекции – фольклорно-этнографические и социально-бытовые, их роль в изображении этапов характерного взросления или деструкции с помощью приема или последовательного изложения, или «один день и вся жизнь» как отображение переломных моментов биографии. Также речь идет об отличии способов «овеществления» времени в произведениях разной эстетики видения мира: готической, романтической, реалистической – от временных контрастов до абсолюта характерной нивеляции. Выделен сквозной образ-символ времени – «безвременье», – что связано с обращением писателя к изображению социальных конфликтов и психологических деформаций персонажей-маргиналов. Основной прием введения такого образа в смысловую канву текста – градация, которая, в свою очередь, часто обыгрывается как оксюморон. Это делает возможным для автора панорамное изображение действительности и человека, демонстрацию процесса духовного возвышения или деформации (чаще) в условиях усиливающегося противостояния с объективными обстоятельствами и собственным внутренним миром. Теоретическая

значимость и новизна работы объективируется способом рассмотрения художественного материала: индуктивно-дедуктивным в осмыслении одного из ключевых элементов модели мира – антропологического времени.

Ключевые слова: Панас Мирный, роман, мировая модель, время.

THE CHRONOPLANE OF PANAS MYRNYI'S BIG EPICS: SPECIFIC CHARACTER OF EXPRESSION

Matvieieva T., Doctor of Philological Sciences, Professor

V. N. Karazin Kharkiv National University,

Svobody sq., 4, Kharkov, 61022, Ukraine

E-mail: t.matvieieva@karazin.ua

The object of the research in the article is the peculiarities of expressing the time component in the artistic picture of the world formed by Panas Myrnyi's big epics: the social and domestic novel sketches "The Kin" ("Rid"), "The Family of the Borodais" ("Rodyna Borodaiv"), "We Live in Accordance with Our Luck" ("Yak Vedetsia, Tak I Zhyvetsia"), the social and psychological novels "Do the Oxen Bellow, When Their Mangers Are Full?" ("Khiba Revut Voly Yak Yasla Povni?"), coauthored with I. Bilyk) and "The Whore" ("Poviiia"). So the subject of the study is the specific character of the interaction of the past, present and future time (the mosaic structure of the plot, the linearity / discreteness, stretching / compaction of time; absolutization of eliminating the opportunity of self-realization for people in a socially structured society). A particular angle of study is retrospective reviews – folk and ethnographic, social and domestic, – their role in showing the stages of becoming mature or insignificant in character by means of either the continuity device or "one day and whole life" as reflection of the biography turning points. The article also considers the differences in time presentation in the works of different world perception aesthetics: gothic, romantic, realistic – from time contrasts to the absolute of personal levelling. "Timelessness" is singled out as a prevailing image-symbol of time, which is related to the authors' representation of social conflicts and psychological deformations of marginal characters. Gradation is the main device used to introduce such an image into the sense body of the text. The device, in turn, is often played up as oxymoron. This makes it possible for the author to give a panorama representation of the reality and man in it, to show the process of spiritual uplifting or deformation (more often) under conditions of intensified controversy with objective circumstances and personal inner world.

The theoretical relevance and novelty of the work is objectified by the way of considering the literary material: inductive and deductive in comprehending one of the key elements of the world model – anthropological time.

The perspective of this way of studying a particular author's big epics (as well as of any other genre) and the peculiarities of its development in the literary process in general can be seen in the possibility to deepen and objectify the conception of modelled world as a unity.

Key words: Panas Myrnyi, novel, world model, time.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зобов Р. А. О типологии пространственно-временных отношений / Р. А. Зобов., А. М. Мостепаненко // Ритм, пространство и время в литературе и искусстве / ред. кол. : Б. Ф. Егоров (отв. ред.), Б. С. Мейлах, М. А. Сапаров ; АН СССР, Науч. совет по ист. миров. культ., комис. компл. изуч. худож. творч. – Л. : Наука, 1974. – С. 11 — 16.
2. Каган М. С. Пространство и время в искусстве как проблема эстетической науки / М. С. Каган // Там же. – С. 26—39.
3. Федоров Ф. П. Романтический художественный мир : пространство и время / Ф. П. Федоров ; науч. ред. докт. филол. наук проф. Е. А. Маймин. – Рига : Зинатне, 1988. – 454 с.
4. Мирный П. Родина Бородаїв / П. Мирный // Тв. : в 5 т. Т. 1 : Оповідання / вст. ст. О. Білецький. – К. : Держвидав худож. літ., 1960. – С. 283—455.
5. Мухин В. В. Поэтика времени в романе-эпосе Л. Н. Толстого «Война и мир» / В. В. Мухин // Ритм, пространство и время в художественном произведении : тематич. сб. тр. проф.-препод. состава высш. уч. завед. Мин-ва просвещ. Казах. ССР / Х. А. Адигаев (отв. ред.), Р. И. Усвянцева (зам. ред.), З. Н. Пальгова (отв. секр.) и др. – Алма-Ата : Казах. пед. ин-т им. Абая, 1984. – С. 58—67.
6. Гегель Г. В. Ф. Система наук. Ч. 1 : Феноменология духа / Г. В. Ф. Гегель ; пер. Г. Шпета. – СПб, 1999. – 441 с.

REFERENCES

1. Zobov, R. A. & Mostepanenko, A. M. (1974). O tipologii prostranstvenno-vremennykh otnoshenii [About the Typology of Space-Time Relations] (pp. 11-16). In B. F. Yehorov, B. S. Mielakh, & M. A. Saparov (Eds.). *Ritm, prostranstvo i vremia v literaturie i iskusstvie* [Rhythm, Space and Time in Literature and Art]. Leningrad: Nauka.
2. Kagan, M. S. Prostranstvo i vremia v iskusstvie kak problema estetichieskoi nauki [Space and Time in Arts as a Problem of Ethical Science] (pp. 26-39). In B. F. Yehorov, B. S. Mielakh, & M. A. Saparov (Eds.). *Ritm, prostranstvo i vremia v literaturie i iskusstvie* [Rhythm, Space and Time in Literature and Art]. Leningrad: Nauka.
3. Fiodorov, F. P. (1988). *Romantichieskii khudozhestviennyi mir : prostranstvo i vremia* [Romantic Artistic World : Space and Time]. (Ye. A. Maimin, Ed.). Riga: Zinatne.
4. Myrnyi, P. 1960. Rodyna Borodaiv [The Family of the Borodais] (pp. 283-455), vol. 1: Opovidannia. In P. Myrnyi, *Works* (Vols 1-5). Kyiv, Ukraine: Derzhvydav. khudozh. lit.
5. Mukhin, V. V. 1984. Poetika vriemeni v romanie-epopieie L. N. Tolstogo «Voina i mir» [The Poetics of Time in Leo Tolstoi's Novel-Epic "War and Peace"] (pp. 58-67). In Kh. A. Adibaiev, R. Y. Usviantsova, Z. N. Palgova, ... & V. V. Mukhin (Eds), ., *Ritm, prostranstvo I vremia v khudozhestviennom proizvedenii* [Rhythm, Space and Time in an Artistic Work]. Alma-Ata: Kazakh. ped. in-t im. Abaia.
6. Gegel, G. V. F. (1999). Sistiema nauk. Ch. 1: Fienomienologija dukha [System of Sciences. Part 1: Phenomenology of Spirit] (H. Shpeta, Trans.). St.-Petersburg.

Надійшла до редакції 11 лютого 2018 р.